

Johannes van der Zwan

Oorlogsslachtoffer uit De Lier

Inleiding

Op ereveld Loenen ligt begraven J. (Johannes) van der Zwan, een van de vele oorlogsslachtoffers tussen talloze andere. Ik zou er geen bijzondere aandacht aan hebben besteed als ik niet in Veritas¹ van 28 juni 1946 op de volgende rouwadvertentie was gestuit.

Deze Johannes van der Zwan was dus afkomstig uit De Lier. Hij woonde in een van de huisjes aan wat nu de AD Vosstraat heet, en die in 1960 onbewoonbaar werden verklaard en later gesloopt. Het rijtje waar nummer 15 deel van uitmaakte, was eigendom van het algemeen armbestuur "De Groote armen van De Lier". Nu ligt er een parkeerplaats.

In mijn familie en omgeving was Van der Zwan ook in de overlevering geen bekende geweest. Ik realiseerde me dat er best namen van oorlogsslachtoffers uit De Lier bekend zijn. Gerda Gunneweg noemt er een aantal in haar boek over de oorlog in De Lier²: Leen Noordam, Gerrit Noordam, Jo Lagerwerf, Arie van Staalduinen en Jan van den Berg³. Zij waren militair, verzetsman of zijn door oorlogsgeweld omgekomen.

Dat er nog andere slachtoffers te betreuren waren, ligt voor de hand. Waren er mensen met een joodse achtergrond die na deportatie niet naar De Lier terugkeerden? Dwangarbeiders die in Duitsland of elders het leven lieten? Ik heb nergens een lijst van omgekomen Lierenaars gevonden en

¹ Bron: Delpher; Veritas was een Delfts verzetsblad, dat in De Lier onder meer werd verspreid door Trui den Tek.

² G. Gunneweg-van Zeijl, Samen overleven, De Lier in oorlogstijd, De Lier 1995.

³ Uitgebreid over Jan van den Berg en Leen Noordam: Jan den Hoed, De familie van den Berg, over het overlijden van Jan van den Berg en Een bijzondere vondst na 70 jaar, Leen Noordam eerste gesneuvelde Lierse militair. Beide artikelen op de website van De Timmerwerf.

ken nauwelijks verhalen daarover. In mijn ogen bestaat er misschien wel een groep Lierse ‘vergeten oorlogsslachtoffers’. Johannes (Jan) van der Zwan was er dan één van.

Hij is in kamp Zöschen (Seuzze, zoals het in de overlijdensadvertentie werd genoemd) bij Leipzig omgekomen. Om zijn naam als slachtoffer van een dictatoriaal regiem niet te laten verdwijnen in vergetelheid, besloot ik op onderzoek uit te gaan om meer over Jan en zijn lot te weten te komen. Die zoektocht leverde nog meer namen op van personen die in De Lier waren ondergedoken, op dezelfde dag zijn opgepakt, naar Duitsland zijn gestuurd en daarvandaan niet zijn teruggekeerd. Van die bijzondere zoektocht naar het lot van Jan van der Zwan doe ik verslag. Daarbij maak ik gebruik van documenten uit het archief van het Nederlandse Rode Kruis⁴, de Arolsen Archives en openbare bronnen als Oorlogsnetwerk.nl. Veel dank ben ik vooral verschuldigd aan Leo en Nel van der Zwan, de twee kinderen uit het huwelijk van Jan van der Zwan en Geertruida van den Band. Zij vertelden mij over hun moeder, haar herinneringen aan Jan, hun tijd in De Lier en zij stelden brieven en foto’s van hun vader beschikbaar.

De Kerkstraat, met rechts een deel van de Domtoren en de kerk. Het huis links is nummer 15.

---

⁴ Archief Nederlandse Rode Kruis, Informatiebureau: persoonsdossiers Europees, archiefnummer 2.19.299, inv.nr. 19413

Wie was Jan van der Zwan?

Jan is geboren op 3 april 1908 in Scheveningen als een van de 19 kinderen in het nederlands-hervormde gezin van Gerard van der Zwan en Jobje de Ruiter. Jan groeide op aan de Treilerweg in Scheveningen en bleef er wonen.

Mooie familiefoto met 18 kinderen en de ouders Van der Zwan voor het Schevenings duin en de vuurtoren op de achtergrond. De tiende of elfde van links is Jan

Op 25 juni 1930 trouwde Jan met de 19-jarige Scheveningse dienstbode Jannetje van den Berg. Het huwelijk hield geen stand en werd op verzoek van Jan ontbonden op 10 juli 1939. Uit dit huwelijk kwamen drie kinderen voort.

Jan bleef niet lang alleen. Op 11 oktober 1939 trad hij in het huwelijk met Geertruida (jn De Lier Trui genoemd, in Den Haag waar zij ging wonen: Truus, de naam van haar voorkeur) van den Band. Zij werd op 30 juli 1916 in De Lier geboren uit het huwelijk van Leendert van den Band en Petronella van Berkel. Al in 1930 ging Truus wonen aan de Populierstraat 70 in Den Haag. In 1931 verhuisde ze naar de Korte Buurt in Maasland, waar ze bij de familie Zonneveld woonde, maar in 1934 keerde zij weer terug naar de Populierstraat in Den Haag.

Een foto van de Kerkstraat met het armenslop en het schoolslop. Naast de winkel van Rien Boers woonde de familie Van den Band. Petronella van den Band-van Berkel, de moeder van Truus van den Band, is de dame onder de pijl.

Na hun huwelijk vestigden Jan en Truus zich in Scheveningen. Hun woning stond in gebied dat ontruimd moest worden in verband met de aanleg van de Atlantikwall. Op 16 december 1942 verhuisden ze op last van de bezetter daarom naar De Lier. Het echtpaar trok in bij Petronella van Berkel, de moeder van Truus en inmiddels weduwe van de op 30 september 1940 overleden Leendert van den Band. Ten tijde van deze gedwongen evacuatie naar De Lier was Truus inmiddels op 4 juni 1942 bevallen van hun zoon Leo.

Potloodtekening van Jan van der Zwan

(portret)

Naar Duitsland en onderduik

Jan stond te boek als opperman in de bouw. Het staat niet vast hoe en waarom, maar op 26 oktober 1942 vertrok hij naar Berlijn-Spandau, blijkt uit aantekeningen van Truus op de achterkant van een geboortekaartje van Leo, om daar te werk te worden gesteld bij de Deutsche Industrie Werke (DIW). Het is goed mogelijk dat Jan werkte bij een bedrijf dat in het kader van de 'uitkamacties' verplicht werd personeel dat 'misbaar' was te leveren voor de arbeidsinzet.⁵ DIW had zijn wortels in de 18^e eeuw als producent van wapens. Na de demilitarisering van Duitsland na de Eerste Wereldoorlog richtte het zich op de productie van motorfietsen en andere, ook zware voertuigen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog leverde de DIW bommen en wapentuig aan de Wehrmacht en zette daarbij dwangarbeiders uit de bezette gebieden in.

In februari 1943 kwam Jan naar huis voor verlof. Truus noteerde dat Jan ongeveer half april weer vertrok naar Spandau. In dat verband is een brief interessant die de tracing service van het Internationale Rode Kruis in 1989 schreef naar aanleiding van een verzoek uit 1948 (!) van het Nederlandse Rode Kruis. Daarin is te lezen dat Jan op 8 april 1943 naar de Strafanstalt Berlin-Spandau werd gebracht en op 19 mei 1943 werd overgedragen aan het Polizeipräsidium II Berlijn (Fremdenamt). Uit het desbetreffende document blijkt niet wat de reden hiervan was. Kennelijk had Jan iets op zijn kerfstok in Duitse ogen, maar daar kunnen we nu alleen over speculeren.⁶ De datum 8

---

⁵ Renske Krimp-Schragen, *Tewerkgesteld, getuigenissen van de Arbeitseinsatz*, Amsterdam 2024, p. 40.

⁶ In het Arolsen-archief is een lijst van kort na de oorlog opgenomen, waarop Nederlanders staan vermeld die in de periode 1 september 1939 tot de (onbekende) datum van het opstellen van de lijst in de Strafanstalt Spandau opgenomen zijn geweest. Jan verbleef er van 3 april tot 19 mei 1943, daarna is hij 'P.P. II zugeführt', dat wil zeggen overgebracht naar de vreemdelingenpolitie. Er zijn geen stukken te vinden waaruit blijkt waarom Jan naar de strafinstelling en de vreemdelingenpolitie is gebracht.

april klopt niet helemaal met de herinnering van Truus: 'ongeveer half april' terugkeer na verlof. Deze formulering wekt de indruk dat er wat tijd zit tussen het vertrek van Jan en de notitie ervan. Het geheugen is feilbaar.

Vanuit Berlijn schreef Jan geruststellende brieven naar Truus en Leo; brieven van een man die naar huis en naar een brief van thuis verlangt. Op 1 november 1943 schreef hij in zijn tweede brief nog fris en gezond te zijn. Hij was de zondag ervoor om 7 uur opgestaan, om 8 uur gaan wandelen; om 12 uur lunch en 's middags naar de bioscoop. Het klinkt als een *walk in the park*, wat het vast niet is geweest. Twee weken later is Jan wegens rugklachten naar de dokter geweest waarvoor hij op 17 november nogmaals zal worden onderzocht. Ook uit deze brief straalt bezorgdheid om Truus en Leo en een sterk verlangen naar huis.

Uit de notitie van Truus blijkt dat Jan op 22 november 1943 weer thuis kwam met verlof. Of er ook echt sprake was van verlof, of dat Jan zich aan de dwangarbeid heeft onttrokken door naar huis te gaan, is niet duidelijk. Het staat wel vast dat Jan niet terugkeerde naar Duitsland.

Opgepakt en naar Amersfoort

Truus noteerde achterop het geboortekaartje van Leo dat Jan op 6 juli 1944 is gegrepen. Zij ontving nog wel een brief van hem op 28 juli, daarna 'niets meer gehoord'.

Truus heeft tegenover haar kinderen haar hele leven volgehouden dat Jan is verraden door iemand uit De Lier. Hij was met zes anderen tegelijk opgepakt. Dat sprake was van verraad is mogelijk, maar heb ik niet kunnen achterhalen. Wel blijkt uit aantekeningen op een formulier van het afwikkelingsbureau van het Nederlandse Rode Kruis na de oorlog dat Jan door de Landwacht is opgepakt tegelijk met "R.H. (mijn aanname is dat hier Roelof Heijsteeg is bedoeld), Sander de Bruin, Bas Alblas en Gerard van den Bosch van de Doedijnstraat 116 in Den Haag". Reden van arrestatie: onderduik.

Na de oorlog heeft Truus tegen de Politieke opsporingsdienst Vlaardingen verklaard, dat in de nacht van 5 op 6 juli tussen 1 en 2 uur hevig op de deur werd gebonsd.⁷ Omdat er niet snel werd opgedaan, schoof de landwacht het raam naar boven. Naar binnen klimmen was niet nodig, want Truus liet de twee mannen van de Arbeidskontroledienst (AKD) in uniform en met pistool binnen. De aanwezige landwachters in burger met jachtgeweer bleven buiten. Binnen troffen ze Jan. Zij zeiden hem dat hij onderduiker was. Jan vroeg hen of ze zijn naam kenden. Dat bevestigden zij en noemden zijn naam. Jan toonde vervalste papieren waaruit zou moeten blijken dat hij niet hoefde terug te keren naar Duitsland, omdat hij last had van infecties en uitslag. De landwachters namen hem mee naar het arrestantenlokaal, destijds op de hoek van de huidige Irenestraat en de Wilhelminastraat, en in de jaren vijftig gesloopt. Daar werd hij met nog vijf anderen in die nacht opgesloten. De dag erna bracht Truus sigaretten en levensmiddelen naar het arrestantenlokaal.

Truus heeft tegenover haar kinderen dus gelijk gehad met haar stelling dat Jan met meer mannen is opgepakt. Van een van de mannen was zij toen nog heel zeker: Roelof Heijsteeg. Roelof was de uit Delft afkomstige echtgenoot van haar volle nicht Petronella Bijl (voor haar huwelijk woonachtig Hoofdstraat 37, waarschijnlijk bij haar grootouders). Daarnaast werden diezelfde nacht in De Lier opgehaald: Pieter Alexander de Bruin, Tjerk Wapenaar, Cornelis van der Jagt en Bastiaan Alleblas.

Op 10 juli 1944, werden ze overgebracht naar Amersfoort.

---

⁷ CABR 2.09.09, inv.nr. 76709. Het gaat om een verklaring opgenomen in het strafdossier van een landwachter.

Grondig als altijd noteerde de Duitse beheerder in kamp Amersfoort hoeveel geld de gevangenen bij insluiting bij zich hadden. Uit de aankomstlijst van 10 juli blijkt dat Jan Fl 29,30 bij zich heeft. Niet weinig, maar belangrijker is dat op deze zelfde lijst ook Roelof Heijsteeg, Pieter Alexander (Sander) de Bruin en Bas Alleblas staan vermeld.

Kamp Amersfoort was een polizeiliches Durchgangslager. Uit de naam blijkt al dat het niet de bedoeling was dat gevangenen er zouden blijven. Dat gebeurde dan ook niet. Op de transportlijst van de trein vanuit Amersfoort naar Merseburg (bij Leipzig) op 28 juli 1944 staat de naam van Jan, maar niet alle andere hierboven vermelde namen. Uit andere documenten weten we echter dat Heijsteeg, Alleblas, Wapenaar en De Bruin in dezelfde trein zaten. Daarin zaten ook Cornelis van der Jagt en eerdergenoemde Gerard van den Bosch, mogelijk een bekende van Jan uit Den Haag en al eind mei opgepakt.⁸ De trein naar Merseburg ging via Kassel. Daar verliet Cornelis van der Jagt zijn metgezellen.

Naar Merseburg en verder

In de trein schrijft Jan een brief aan Truus en Leo, twee dagen voor haar verjaardag op 30 juli. Hij geeft die mee aan 'een kennis'. Weer een brief met veel zorg voor zijn vrouw en kind. 'We zullen het beste er maar van hopen, misschien ben ik wel gauw thuis'. Hij weet dat hij naar Duitsland gaat. '(...) daar moet ik nog drie à vier weken in een strafkamp zitten, dat weet je wel hè, en dan ga ik waarschijnlijk naar mijn oude baas terug.' Jan heeft in Amersfoort een pakje en een brief van Truus ontvangen. Zij heeft hem daarin geschreven zwanger te zijn. Hij vraagt haar of zij het erg vindt, 'of ben je gelukkig, als het maar een dochttertje is, dat zal fijn zijn hè (...) als het zoo ver is ben ik wel weer bij je hoor'. In het laatste, aandoenlijke deel van de brief spreekt hij zijn zoon toe en zegt hij tegen Truus: '(...) niet piekeren hoor, denk aan jezelf, ook aan Leo, en oook (sic) aan dat wicht dat komen moet, God zegen je.' Een toon tussen hoop en vrees, een onderton die doet vermoeden dat hij wel wist dat hem weinig goeds boven het hoofd hing.

Deze brief was Jans laatste teken van leven aan Truus en Leo. Op 12 maart 1945 zag dochter Petronella (Nel) het levenslicht.

Hoe het Jan is vergaan na aankomst in Duitsland weten we uit een beperkt aantal verklaringen van kampgenoten. Vermoedelijk heeft hij op meer plaatsen verbleven. Reisdoel was Merseburg, vermoedelijk kamp Spergau. Dat kamp werd echter 29 juli 1944, vlak voor aankomst, vernietigd door een bombardement door de geallieerden. Vermoedelijk is Jan met veel andere Nederlanders via Schkopau in Zöschen beland, in een Arbeitserziehungslager (arbeidsopvoedingskamp) niet ver van Leipzig. Dit kamp werd door gevangenen, waaronder ook Nederlanders, in september 1944 gebouwd onder mensonterende omstandigheden. Over de gang van zaken in dat kamp weten we vrij veel uit getuigenissen en dagboeken van Nederlandse gijzelaars en verzetsstrijders die naar dit kamp en andere kampen in de buurt zijn afgevoerd. Er zaten groepen uit Groningen (gijzelaars na een aanslag door het verzet op een luitenant der Staatspolitie in Bedum⁹) en uit Beverwijk en de zogenoemde Merwedegroep. Bastiaan Alleblas, die Zöschen overleefde, verklaarde in 1947 tegenover de politieke opsporingsdienst dat Jan in het kamp was aangesteld als verpleger. Martin Pabst heeft over het leven in Zöschen indringend verslag gedaan. In *Der Tod ist ein täglicher Gast*¹⁰ heeft hij een lijst opgenomen

---

⁸ Aldus de verklaring van Van den Bosch op 10 mei 1945 bij terugkeer in Nederland in Eindhoven. Dit komt dus niet overeen met de verklaring op het formulier van het afwikkelingsbureau, waarin staat dat Van den Bosch tegelijk met Jan was opgepakt, dus op 6 juli 1944.

⁹ Harm R. Reinders, Aanslag en represaille, Bedum 22 april 1944, Bedum 1984

¹⁰ Martin Pabst, *Der Tod ist ein täglicher Gast*, Holländische Geiseln und Widerstandskämpfer 1944/45 in den Arbeitserziehungslagern Zöschen, Schafstädt und Ammendorf/Osendorf, Norderstedt 2016 (135, 136); van

van Nederlanders die zijn omgekomen in Zöschen en andere kampen. Daar staat de naam van Johannes van der Zwan tussen, overleden op 20 oktober 1944. Pabst beschrijft op basis van getuigenverklaringen en documenten een kampleven van mishandeling, verwaarlozing, dwangarbeid onder onmenselijke omstandigheden en geweld. Met Erziehung had het niets te maken.

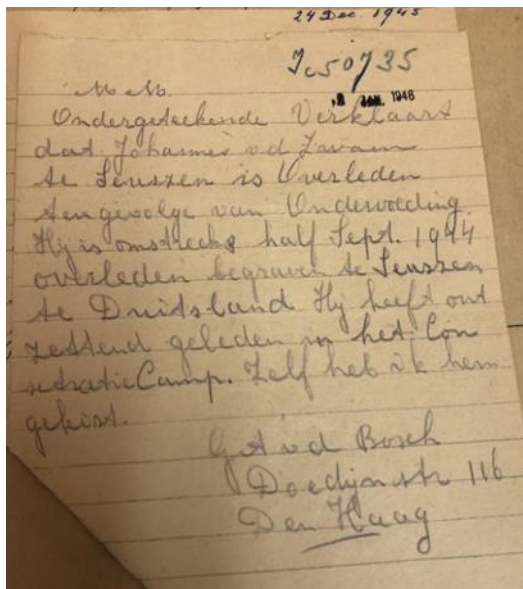
Oorzaak van Jans overlijden was uitputting en ondervoeding met hongeroedeem als gevolg, blijkt uit documenten van het CTB (Rode Kruis) en verklaringen van medegevangenen die erbij aanwezig waren. Meergenoemde Gerard van den Bosch, die de kampen overleefde, heeft op 10 mei 1945, na terugkeer in Nederland bij zijn registratie in Eindhoven, verklaard dat Jan in augustus/september 1944 was overleden. Truus noteerde, weer op de achterkant van Leo's geboortekaartje, dat Gerard van den Bosch haar op 31 mei 1945 was komen zeggen dat Jan was overleden.

Jan van der Zwan, kampnummer 8917, werd begraven op Friedhof 'in der Aue' in Zöschen, in graf nr 50.

Bevestiging van overlijden

Voor Truus bleef het lang bij het verdrietige bericht dat zij van Van den Bosch had ontvangen. Een officiële overlijdensverklaring was er nog niet. In de hectiek van de eerste maanden na de oorlog bleek het in het geheel niet eenvoudig om die te verkrijgen.

Op 24 december 1945 schreef Truus een briefje aan het Rode Kruis, begeleid met een kort briefje van Gerard van den Bosch en een inlichtingenformulier van het Rode Kruis (hierboven ook al genoemd).

Verklaring van Gerard van den Bosch van eind 1945 dat Jan half september in Seuzzen is overleden.

Jan heeft ontzettend geleden in het kamp.

Gerard heeft zelf Jan gekist.

Op het inlichtingenformulier is door het Rode Kruis aangetekend dat Jakob Boekel uit Amsterdam heeft aangegeven dat Jan in Zöschen was overleden. Jakob kende Jan uit de trein en het kamp.

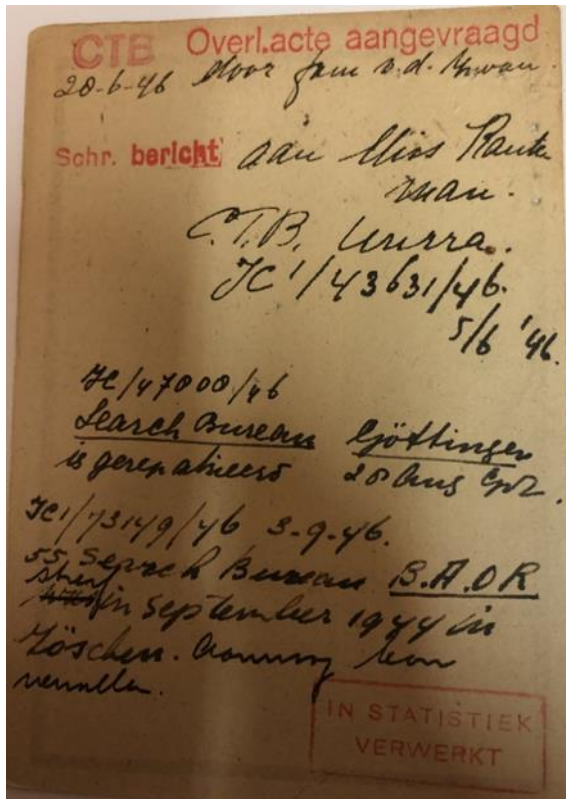
In de naoorlogse chaos berichtte het Central Tracing Bureau (CTB) UNRRA van het Amerikaanse leger op 25 mei 1946 dat Jan was gerepatrieerd, en dus in leven zou zijn. Een onderzoek van 23 oktober 1945 door CTB zou dat hebben uitgewezen. CTB corrigeerde dat op 15 november 1946 en

---

dezelfde auteur, Und ihr wollt nichts gehört noch gesehen haben, die Kronik des Arbeitserziehungslagers Zöschen vom Juli 1944 bis zum April 1945, Norderstedt 2008.

constateerde dat Jan in september 1944 was overleden in Zöschen. Deze datering was afkomstig uit een bericht van het Nederlandse Rode Kruis van 3 september 1946, dat deze overnam van Gerard van den Bosch.

Intussen zat Truus ook niet stil. Zij vroeg eind juni 1946 een bevestiging van overlijden aan via het Rode Kruis. In deze procedure komt de eerder gemaakte fout aan het licht: Jan is niet meer in leven.

Op deze notitie is vermeld dat de familie Van der Zwaan een overlijdensakte heeft aangevraagd. Daaronder staat eerst nog de opmerking van het search bureau in Göttingen dat Jan is gepatrieerd. Op 3 september wordt echter toegevoegd dat het search bureau wordt gemeld dat Jan is overleden in september 1944.

Op 26 september vraagt het search bureau dan ook om een nieuw onderzoek door het CTB, omdat het van het Nederlandse Rode Kruis heeft begrepen dat Jan in september 1944 is overleden.

Dat Jan was overleden, was Truus wel al op 27 februari 1946 gemeld door het hoofd van de afdeling afwikkeling concentratiekampen. Hij had toen echter niet meer informatie dan dit.

Het Rode Kruis vroeg na het verzoek van Truus aan de Landesrat van Merseburg (waar Zöschen onder valt) om een overlijdensakte af te geven voor Jan, die in september 1944 zou zijn overleden aan uitputting. Hij zou begraven liggen op het gemeentekerkhof van Zöschen.

Op 19 september 1946 stuurde het Rode Kruis een bericht aan de ambtenaar van de burgerlijke stand in De Lier, met daarbij een kopie van de overlijdensakte (Sterbeurkunde) van 20 juli 1946 uit het bevolkingsregister van Zöschen. Volgens die akte was Jan op 20 oktober 1944 om 8.30 uur overleden. Met dwangarbeiders ging men beroerd om, maar de administratie bleef minutieus op orde. *Ordnung musz sein*. Ook in dat licht is het pijnlijk dat de Sterbeurkunde als naam van de overledene vermeldt: Johannes van der Zwaan.

Op 22 oktober 1946 werd de Nederlandse overlijdensakte opgesteld, waarin de gegevens uit de Duitse registers werden overgenomen.

Overbrenging van Jan naar Nederland

Jans lichaam werd op 13 april 1948 in Zöschen opgegraven.¹¹ Hij werd tijdelijk herbegraven in Berlijn, in afwachting van een definitieve beslissing wat er met zijn stoffelijke resten zou moeten gebeuren. Op 8 september 1948 liet Truus aan de Dienst Identificatie en Berging van het Ministerie van Oorlog weten dat ze haar man in Nederland en wel op een centrale plaats op rijkskosten in Nederland wilde laten begraven. In mei 1949 schreef zij een brief aan de Oorlogsgravenstichting, waarin zij aangaf dat zij Jan toch liever in Duitsland wil laten rusten. De brief moet op een misverstand hebben berust. Na telefonisch contact schreef zij aan de stichting dat zij liever niet bij de begrafenis van haar man op 18 mei op de erebegraafplaats in Loenen aanwezig wilde zijn. Dat viel haar te zwaar.

De kosten van overbrenging naar Nederland en herbegraving in Loenen kwamen alleen voor rekening van het Rijk, indien de overledene niet vrijwillig naar Duitsland was gegaan. Dat werd gecheckt bij de Politieke Recherche Afdeling (PRA) in Schiedam en bij de burgemeester. Op het formulier van de PRA staat met rood potlood geschreven: goed. Burgemeester Nieborg meldde aan de Dienst dat uit onderzoek gebleken is dat Jan 'in 1942 naar Duitsland moest vertrekken om daar werkzaamheden te verrichten. Als een goed Nederlander is hij niet gegaan, maar is later in 1944 door de SD gearresteerd en naar Amersfoort getransporteerd. Vandaar is hij op transport gesteld naar Duitsland alwaar hij volgens het GAB op 20 oktober 1944 zou zijn overleden'. Een samenvatting die niet helemaal aansluit op de gebeurtenissen zoals Truus die vastlegde en ook uit documenten blijkt. Jan is uiteindelijk op rijkskosten naar Loenen gebracht en daar opnieuw begraven.

Leo en Nel vertelden dat hun moeder altijd heeft getwijfeld of het wel haar Jan was, die naar Loenen is overgebracht en daar begraven. Een twijfel die goed invoelbaar is, al was het maar vanwege de administratieve chaos direct na de oorlog en de uiteenlopende informatie over de datum van overlijden. Volgens Gerard van den Bosch augustus/september, volgens de bevolkingsregistratie in Zöschen 20 oktober. Nog op 5 juni 1948 schreef kapitein Lansing van de DIB aan de burgemeester van Zöschen een brief¹² met verzoek om voort te maken met het op orde krijgen van de registratie van overledenen en hun begraafplaatsen. Veel overledenen in kamp Zöschen waren nog niet gevonden of bleken op de lijst van de begraafplaats 'In der Aue' te staan, maar elders begraven te zijn. Er waren pijnlijke fouten geconstateerd. Nabestaanden hechtten eraan aan duidelijkheid te krijgen. Lansing had er begrip voor dat het een hele klus zou zijn, maar '(...) hohe niederlaendischen Autoritaeten interessieren sich besonders fuer die gewissenhaften Ausgrabungen in Zöschen, da dort ein grosser Teil der Besten unseres Volkes den Tod fanden.' De regering spande zich kennelijk en met reden behoorlijk in om haar overleden onderdanen terug te vinden.

Afsluiting

Volgens de rouwadvertentie en documenten in het nationaal archief stond Jan van der Zwan ingeschreven op Kerkstraat 15 in De Lier. Uit het voorgaande blijkt dat hij daar niet of nauwelijks heeft kunnen wonen. Hij was vermoedelijk dan ook geen bekende Lierenaar. Ik vind het belangrijk om toch hier aandacht aan hem te besteden, omdat het niet zijn eigen keuze was om De Lier te verlaten. Bovendien liet hij een gezin achter met deels Lierse wortels en familie; een gezin dat nog een tijd in De Lier woonde. Bovendien staat zijn dood voor het lot van drie andere mannen die op 6 juli 1944 zijn opgepakt en niet zijn teruggekomen.

Truus bleef met haar twee kinderen na de oorlog nog zo'n acht jaar in De Lier wonen. Zij werkte bij 'Boer Berg' aan de Kerklaan in de huishouding. Leo en Nel hebben goede herinneringen aan hun

---

¹¹ Blijkens een lijst van opgegravenen van de gemeente Zöschen waarop de namen van nog 86 omgekomen Nederlanders zijn vermeld.

¹² Opgenomen in de Arolsen Archieven, Namenlisten und Schriftwechsel über verstorbene Gefangene des Arbeitserziehungslager Spergau (Zöschen).

Lierse tijd in het huisje aan de Kerkstraat. Het was een gezellige buurt, waar mensen goed op elkaar letten. Als het bovenste deel van de deur al niet openstond hing er wel touwtje uit. In moeilijke tijden stonden de burens klaar om Truus en haar kinderen te helpen. Als er geen geld was, brachten ze eten. Buurman Van Sinderen aan het eind van het eerste slop, rookte paling in zijn schuurtje en misschien kon er af en toe een maaltje af voor Truus en de kinderen. Leo en Nel mochten met de burens Pellikaan mee op uitjes. Leo mocht af en toe met zijn oom Willem van den Band mee naar de scheepswerf van Van Waveren aan het Achterlaantje waar Willem werkte. Met Leo op zijn schouders boog Willem zich over de leuning van Kaaibrug; pret voor tien: Leo kan het zich nog goed herinneren. In de jaren 50 is de Domtoren ingrijpend gerenoveerd. Bij graafwerkzaamheden kwamen stoffelijke resten naar boven van mensen die daar ooit begraven waren. Nel speelde tussen de knekels alsof het de gewoonste zaak van de wereld was.

Truus zou nog eenmaal in het huwelijk treden en wel met Leendert, jongere broer van Jan van der Zwan. Leendert was een echte Scheveninger gebleven en zou niet aarden in De Lier. Het gezin verhuisde naar Den Haag. Helaas kwam Leendert in 1960 om het leven bij een motorongeluk. Truus is daarna niet meer getrouwd.

Het voorgaande is een bijzonder verhaal over gewone mensen, een jong gezin dat wreed en definitief uiteen wordt gehaald. Zoon Leo kan zich zijn vader niet herinneren; dochter Nel was nog niet geboren toen haar vader het leven liet. Ik heb hen opgezocht. Zij stelden mij de brieven van hun vader, de aantekeningen van hun moeder en enkele foto's ter beschikking en gaven mij de vrijheid daar gebruik van te maken voor deze publicatie. Ik vind dat heel bijzonder en ik ben hen daarvoor zeer dankbaar.

Kees Riezebos